

POSTANOWIENIE

29 czerwca 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska (przewodniczący)

Prezes SN Joanna Lemańska (sprawozdawca)

SSN Aleksander Stępkowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 29 czerwca 2023 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej B.K.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Krakowie

z 6 listopada 2019 r., II Ca 756/19,

w sprawie z wniosku B.K.

z udziałem Z.K. i L.P.

o zmianę prawomocnego postanowienia,

1. oddala skargę kasacyjną;

2. zasądza od B.K. na rzecz Z.K. i L.P. kwoty po 2700 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

B.K. (dalej: „Wnioskodawczyni”; „Skarżąca”) w marcu 2019 r. złożyła wniosek o wznowienie postępowania nieprocesowego zakończonego prawomocnym postanowieniem Sądu Okręgowego w Krakowie z 31 marca 2015 r., II Ca 2459/14, którym oddalono jej apelację od postanowienia częściowego Sądu Rejonowego w Myślenicach z 18 czerwca 2014 r., I Ns 312/09, oddalającego jej żądanie skierowane przeciwko Z.K. (dalej: „Uczestnik”) i L.P. (dalej: „Uczestniczka”) o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy zbycia udziałów w Z. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w M.

Wnioskodawczyni, po ostatecznym sprecyzowaniu ww. wniosku, wskazała, że domaga się zmiany w trybie art. 523 k.p.c. orzeczenia wydanego w ww. sprawie II Ca 2459/14. Wyjaśniała przy tym, że jej wniosek jest dopuszczalny. Doszło bowiem do zmiany okoliczności, które pierwotnie zadecydowały o oddaleniu jej żądania o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy zbycia udziałów przez Sąd Rejonowy w Myślenicach i Sąd Okręgowy w Krakowie.

Uczestnicy Z.K. i L.P. domagali się oddalenia wniosku, wskazując na jego niedopuszczalność. Podnieśli, że art. 523 k.p.c. w ogóle nie powinien mieć zastosowania w niniejszej sprawie z uwagi na procesowy charakter roszczenia o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy.

Postanowieniem z 6 listopada 2019 r., II Ca 756/19, Sąd Okręgowy w Krakowie oddalił złożony przez B.K. w trybie art. 523 k.p.c. wniosek o zmianę prawomocnego postanowienia Sądu Okręgowego w Krakowie z 31 marca 2015 r. w sprawie II Ca 2459/14 (pkt 1) i zasądził od Wnioskodawczyni na rzecz Uczestników solidarnie kwotę 5400 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania (pkt 2).

Z ustaleń poczynionych przez Sąd Okręgowy wynika, że przed Sądem Rejonowym w Myślenicach pod sygn. akt I Ns 312/09 toczy się postępowanie o podział majątku wspólnego B.K. i Z.K., a Uczestniczką w tej sprawie o podział majątku jest także L.P..

Postanowieniem wstępnym z 6 września 2011 r., wydanym w toku ww. sprawy I Ns 312/09, ustalono, że w skład majątku wspólnego Wnioskodawczyni i Uczestnika wchodzi 500 udziałów w Z. spółce z ograniczoną

odpowiedzialnością w M. Udziały te, po uprawomocnieniu się ww. postanowienia wstępnego, zostały zbyte przez Uczestnika na rzecz Uczestniczki.

Wnioskodawczyni, kwestionując powyższą umowę zbycia udziałów, zawartą między Uczestnikiem i Uczestniczką, w 2012 r. wniosła do Sądu Okręgowego w Krakowie pozew przeciwko Z.K. i L.P. o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności w stosunku do niej tej umowy.

Przedmiotowe żądanie o ustalenie postanowieniem z 14 stycznia 2014 r., I C 2352/12, zostało przekazane przez Sąd Okręgowy w Krakowie Sądowi Rejonowemu w Myślenicach – na zasadzie art. 618 k.p.c. – do wspólnego prowadzenia ze sprawą o podział majątku wspólnego, toczącą się pod sygn. I Ns 312/09.

Sąd Rejonowy w Myślenicach postanowieniem częściowym z 18 czerwca 2014 r, wydanym w sprawie I Ns 312/09, oddalił przy tym to roszczenie o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy zbycia udziałów.

Z kolei postanowieniem z 31 marca 2015 r., II Ca 2459/14, Sąd Okręgowy w Krakowie oddalił apelację Wnioskodawczyni od powyższego postanowienia częściowego z 18 czerwca 2014 r.

Postanowieniem z 18 grudnia 2015 r., III CSK 332/15, Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia do rozpoznania skargi kasacyjnej wywiedzionej przez Wnioskodawczynię od ww. postanowienia Sądu Okręgowego w Krakowie z 31 marca 2015 r.

Zdaniem Sądu Okręgowego w Krakowie, w stanie faktycznym sprawy wniosek B.K. o ponowne rozpoznanie w trybie art. 523 k.p.c. postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem tego Sądu z 31 marca 2015 r., II Ca 2459/14, należało oddalić.

Sąd Okręgowy nie miał wątpliwości, że skoro w sprawie II Ca 2459/14 orzekał sąd odwoławczy, to ten sąd był właściwy do rozpoznania żądania o zmianę w trybie art. 523 k.p.c. prawomocnego postanowienia wydanego w tej sprawie. Niemniej Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że na gruncie niniejszej sprawy wniosek złożony w trybie art. 523 k.p.c. dotyczył postanowienia rozstrzygającego żądanie ustalenia nieważności umowy zbycia udziałów, względnie uznania jej za bezskuteczną, a zatem dotyczył orzeczenia rozstrzygającego

roszczenie o charakterze *stricte* procesowym. Z tych przyczyn, zdaniem Sądu Okręgowego, uwzględnienie omawianego wniosku Wnioskodawczynie, złożonego w trybie art. 523 k.p.c., było niemożliwe, a wręcz niedopuszczalne.

Według Sądu Okręgowego, powyższej oceny nie mógł zmienić fakt, że przedmiotowe roszczenie o ustalenie zostało rozpoznane postanowieniem wydanym w trybie nieprocesowym, w ramach postępowania o podział majątku. Sąd Okręgowy wskazał, że samo rozpoznanie w ramach sprawy nieprocesowej roszczenia procesowego, nie pozbawia go tego charakteru, podobnie jak i wydane w tym przedmiocie orzeczenie końcowe, które w normalnym toku postępowania przybrałoby postać wyroku. W konsekwencji, wydane w tym przedmiocie postanowienie, co najwyżej, mogłoby być przedmiotem skargi o wznowienie postępowania, która winna podlegać rozpoznaniu w trybie art. 401 i nast. k.p.c.

Powołując się na postanowienie Sądu Najwyższego z 17 kwietnia 2013 r., V CZ 62/12, Sąd Okręgowy podkreślił jednocześnie, że wprawdzie istnieje możliwość zgłoszenia wniosku o zmianę postanowienia częściowego (oddalającego wniosek) wydanego w związku z roszczeniami dochodzonymi w ramach postępowania o zniesienie współwłasności czy działu spadku, niemniej w postępowaniu o zniesienie współwłasności wszystkie spory mogą być rozstrzygane tylko między współwłaścicielami, a nie między nimi a osobami trzecimi. W oparciu o powyższe Sąd Okręgowy uznał, że skoro żądanie stwierdzenia nieważności ewentualnie bezskuteczności spornej umowy zbycia udziałów w spółce było sporem pomiędzy współwłaścicielami udziałów, a osobę trzecią, to tym samym tego rodzaju żądania nie można traktować na równi z roszczeniami, jakie kierują byli małżonkowie w odniesieniu do przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego, będącego przedmiotem podziału w rozumieniu art. 686 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.

Skargę kasacyjną od powyższego postanowienia Sądu Okręgowego w Krakowie z 6 listopada 2019 r., II Ca 756/19, wniosła Wnioskodawczynie, zaskarżając je w całości i domagając się jego uchylenia w całości oraz przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.

Zaskarżonemu postanowieniu Wnioskodawczynie zarzuciła:

I. naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj.:

1) art. 365 § 1 w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., przez pominięcie prawomocnego postanowienia rozstrzygającego sprawę co do istoty;

2) art. 379 pkt 5 w zw. z 149 § 2, art. 214 § 1, art. 217 § 1 i art. 225 k.p.c., przez pozbawienie Skarżącej możliwości obrony jej praw;

3) art. 520 § 1-3 k.p.c. w zw. z § 2 pkt 6, § 5 pkt 6, § 10 ust. 1 pkt 1 i § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych w zw. z art. 328 § 2 k.p.c., przez nadmierne obciążenie Wnioskodawczynie obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania;

4) art. 523 k.p.c. w zw. z art. 83 § 1 i 2 k.c., przez niedokonanie zmiany prawomocnego postanowienia merytorycznego, mimo zmiany okoliczności sprawy;

5) art. 567 § 1 i 3 w zw. z art. 688 w zw. z art. 618 § 2 k.p.c., przez nierozpoznanie roszczenia opartego na art. 189 k.p.c. w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności małżeńskiej;

6) art. 567 § 3 w zw. z art. 684 k.p.c., przez uniemożliwienie ustalenia składu majątku ulegającego podziałowi;

II. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 46 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. 2020, poz. 1359 ze zm.; dalej: „k.r.o.”) w zw. z art. 688 w zw. z art. 618 § 2 k.p.c., przez ich niezastosowanie do majątku objętego wspólnością ustawową po jej ustaniu.

Uczestnicy wniesli o oddalenie skargi kasacyjnej oraz o zasądzenie na swoją rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy postanowieniem z 11 grudnia 2020 r., III CSK 147/20, przyjął skargę kasacyjną Wnioskodawczynie do rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

W niniejszej sprawie kluczową kwestią było rozstrzygnięcie, czy prawidłowy był dokonany przez Wnioskodawczynię wybór środka prawnego poprzez

uruchomienie postępowania o zmianę w trybie art. 523 k.p.c. prawomocnego postanowienia, na podstawie którego oddalono jej apelację od wydanego w postępowaniu nieprocesowym (postępowaniu o podział majątku wspólnego) rozstrzygnięcia oddalającego sformułowane przez nią powództwo o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy zbycia udziałów.

Zasadą jest, że spór dotyczący ustalenia prawa lub stosunku prawnego jest rozstrzygany w procesie. Dopuszczalność powództw o ustalenie prawa lub stosunku prawnego została wyraźnie rozstrzygnięta w art. 189 k.p.c. Jest to przepis dopuszczający ustalenie w postępowaniu procesowym istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego. Celem tego postępowania może być zarówno ustalenie pozytywne, jak i negatywne. Ta forma ochrony praw podmiotowych nie wynika z przepisów prawa materialnego; w tym zakresie omawiany przepis ma charakter materialnoprawny. Artykuł 189 k.p.c. można więc traktować jako przepis, który przyznaje prawo do ochrony praw podmiotowych (por. M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 189).

W drodze wyjątku, powództwo o ustalenie – na podstawie art. 618 § 1 i 2 w zw. z art. 688 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. – może być również rozpoznane w postępowaniu o podział majątku wspólnego w trybie nieprocesowym. Powołane przepisy przewidują bowiem, że do sprawy o podział majątku wspólnego są przekazywane po wszczęciu tego postępowania działowego wszelkie sprawy dotyczące sporów o własność pomiędzy byłymi małżonkami.

W judykaturze Sądu Najwyższego utrwalone jest przy tym stanowisko, że w sprawie o zniesienie współwłasności spór o prawo własności, w rozumieniu art. 618 § 1 k.p.c., może być rozstrzygany jedynie pomiędzy współwłaścicielami, a nie między nimi, a osobami trzecimi (tak też Sąd Najwyższy w postanowieniu z 26 marca 2014 r., V CSK 686/13). Zawarty w art. 618 § 1 k.p.c. zwrot „wzajemne roszczenia współwłaścicieli” jest bowiem jednoznaczny i oznacza, że w postępowaniu o zniesienie współwłasności niedopuszczalne jest dokonywanie rozliczeń z udziałem osób trzecich lub dotyczących roszczeń takich osób (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z: 25 stycznia 2019 r., IV CSK 543/17; z 25 września 2019 r., III CZ 32/19). Tego rodzaju spór musi być rozpoznany

w odrębnej sprawie (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 12 stycznia 2010 r., III CZP 114/09; postanowienie Sądu Najwyższego z 8 maja 2015 r., III CZP 18/15). Należy podkreślić, że powyższe uwagi zachowują aktualność również w postępowaniu o podział majątku wspólnego, skoro art. 618 § 1 i 2 k.p.c. – na zasadzie art. 688 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. – ma zastosowanie także w tego rodzaju postępowaniu działowym.

W analizowanej sprawie, wbrew powyższym stanowiskom judykatury, zgłoszone przez Wnioskodawczynię w stosunku do Z.K. i L.P. powództwo o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy zbycia udziałów w spółce, jako spór o własność, zostało jednak – na zasadzie art. 618 w zw. z art. 688 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. – prawomocnie przekazane do Sądu Rejonowego w Myślenicach do wspólnego prowadzenia ze sprawą o podział majątku wspólnego, toczącą się pod sygn. I Ns 312/09. Z uwagi na treść art. 200 § 2 k.p.c. Sąd Rejonowy w Myślenicach – jako sąd niższego rzędu – był związany postanowieniem Sądu Okręgowego w Krakowie z 14 stycznia 2014 r. o przekazaniu do niego spornego żądania o ustalenie do wspólnego prowadzenia ze sprawą o podział majątku wspólnego, toczącą się pod sygn. I Ns 312/09. W tym stanie rzeczy rozpoznanie zgłoszonego przez Wnioskodawczynię powództwa o ustalenie w trybie nieprocesowym stało się konieczne.

Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że z procesowego punktu widzenia przekazanie w tym przypadku sporu o ustalenie do rozpoznania w postępowaniu o podział majątku wspólnego nie było prawnie uzasadnione i postanowienie w tym przedmiocie naruszało w istocie art. 618 § 2 k.p.c. Wprawdzie zgłoszone przez Wnioskodawczynię powództwo o ustalenie generalnie objęte jest zakresem przedmiotowym sporu o własność w rozumieniu art. 618 § 1 k.p.c., to jednak w tym przypadku skierowane było przeciwko Z.K. i L.P., a zatem odpowiednio przeciwko Uczestnikowi postępowania o podział majątku oraz osobie, która z formalnego punktu widzenia nie powinna występować w charakterze uczestnika w tej sprawie działowej. Oznacza to, że spór o ustalenie, toczący się z udziałem L.P. (jako osoby trzeciej), nie powinien być rozstrzygnięty w trybie postępowania nieprocesowego, lecz jego rozpoznanie powinno było

nastąpić na podstawie przepisów regulujących postępowanie procesowe w odrębnym procesie.

Niemniej samo rozpoznanie przedmiotowego powództwa o ustalenie przez sąd prowadzący postępowanie o podział majątku wspólnego nie doprowadziło w tym przypadku do nieważności postępowania (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2015 r., I CSK 675/14). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się bowiem, że rozpoznanie tego rodzaju powództwa w postępowaniu nieprocesowym, nawet jeśli doszło w ten sposób do naruszenia przepisów Kodeksu postępowania cywilnego normujących tryby postępowania, nie powoduje nieważności postępowania, a prawomocne orzeczenie, które merytorycznie rozstrzyga to roszczenie w ramach postępowania działowego zyskuje walor prawomocności formalnej i materialnej (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 28 kwietnia 2021 r., II CSKP 41/21).

Odnosząc się do natury prawnej powództwa o ustalenie, o którym mowa w art. 189 k.p.c., wymaga podkreślenia, że tryb rozpoznania tego rodzaju powództwa nie wpływa na ocenę charakteru roszczenia o ustalenie jako roszczenia procesowego.

Podkreślenia wymaga, że przedmiot orzekania w postępowaniach działowych jest różny. W postępowaniu nieprocesowym w tzw. sprawach działowych sąd rozstrzyga o wielu zagadnieniach faktycznych i prawnych, w tym o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współwłaścicielami. Przy czym nie wszystkie rozstrzygnięcia zapadające w tzw. sprawach działowych, do których należy postępowanie o podział majątku wspólnego, mają tożsamy charakter. W istocie można tu wyróżnić dwa rodzaje rozstrzygnięć.

Do pierwszej grupy należą rozstrzygnięcia w zakresie ustalenia składu i wartości dzielonego majątku, co do przyznania składników majątkowych uczestnikom, co do zasądzenia spłat lub dopłat związanych z przyznaniem składników majątkowych, co do żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym, co do rozliczenia nakładów z majątku wspólnego na majątki osobiste małżonków. Rozstrzygnięcia w tych kwestiach wydawane są bez względu na wnioski uczestników postępowania, jak również bez względu na podejmowaną przez nich inicjatywę dowodową (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z: 19

listopada 2020 r., II CSK 76/19; 20 października 2004 r., IV CK 87/04; 20 grudnia 2019 r., IV CZ 103/19; uchwała Sądu Najwyższego z 21 lutego 2008 r., III CZP 148/07).

Do drugiej grupy należą natomiast np. rozstrzygnięcia co do nakładów z majątku osobistego na majątek wspólny, co do rozliczeń między współwłaścicielami z tytułu posiadania składników majątkowych po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, co do rozliczenia z tytułu niezgodnego z prawem zbycia przez małżonka w czasie trwania wspólności ustawowej przedmiotu wchodzącego w skład majątku wspólnego itd. (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 listopada 2020 r., II CSK 76/19 i powołane tam orzecznictwo). Wymienione roszczenia mają charakter niezależny i samodzielny, o tyle, że jeśli nie toczy się postępowanie o podział majątku wspólnego, mogą być dochodzone w procesie, a jeżeli w toku procesu zostanie wszczęta sprawa o podział majątku wspólnego, to zgodnie z art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 618 § 2 i 3 k.p.c. i art. 688 k.p.c., sprawy te są przekazywane z urzędu do rozpoznania w postępowaniu działowym. Co przy tym istotne, w judykaturze przyjmuje się, że do rozpatrzenia zgłoszonych roszczeń, nawet w postępowaniu nieprocesowym, mają zastosowanie przepisy postępowania procesowego. Stąd zarówno zgłoszenie tego rodzaju roszczeń, jak i dalsze postępowanie ich dotyczące, powinno być prowadzone według zasad przewidzianych dla postępowania procesowego. Oznacza to zarazem, że wniosek uczestnika powinien spełniać wymagania dotyczące pozwu, stosownie do art. 187 § 1 k.p.c., poprzez dokładne sprecyzowanie żądania co do wysokości i jego podstawy faktycznej. W postępowaniu działowym sąd jest też związany roszczeniem zgłoszonym przez uczestnika i nie może, stosownie do art. 321 § 1 k.p.c., orzekać ponad żądanie (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z: 22 czerwca 2018 r., II CSK 497/17; 3 czerwca 2011 r., II CSK 330/10; 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11; 9 grudnia 2014 r., III CSK 351/13; 29 stycznia 2016 r., II CSK 82/15).

Sam więc fakt rozpoznania powództwa o ustalenie w postępowaniu nieprocesowym nie uzasadnia stosowania do reguł rządzących rozstrzygnięciem tego rodzaju roszczenia zasad odmiennych od tych, jakie rządzą rozstrzygnięciem

tego roszczenia w procesie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 1 grudnia 2011 r., I CSK 78/11).

Wszystko to prowadzi do wniosku, że sformułowane w ramach art. 189 k.p.c. żądanie ustalenia prawa lub stosunku prawnego – nawet w przypadku rozpoznania w postępowaniu działowym – w dalszym ciągu ma naturę roszczenia procesowego, o którym powinno się rozstrzygać według zasad obowiązujących w procesie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11). Sam tryb postępowania nie wpływa bowiem na faktyczny przedmiot sporu, który jest rozstrzygany w postępowaniu sądowym. Każde zatem rozstrzygnięcie sądu zapadłe w przedmiocie powództwa o ustalenie, o którym mowa w art. 189 k.p.c. – niezależnie od tego, czy zostało wydane na zasadach ogólnych w procesie, czy też na zasadzie wyjątku w postępowaniu nieprocesowym (w postępowaniu działowym), jak też niezależnie od tego, czy ma ono charakter pozytywny, czy negatywny (oddalający powództwo) – należy traktować jak orzeczenie wydane w procesie, ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami prawnymi. Przekonuje o tym zarówno fakultatywność zgłoszenia tego rodzaju roszczenia w sprawie działowej, jak i przede wszystkim okoliczność, że może ono być przedmiotem odrębnego orzekania, gdyby nie zawisła sprawa działowa (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 listopada 2020 r., II CSK 76/19).

Powyższe pozwala sformułować konkluzję, że o tym, jakie środki prawne przysługują stronie (uczestnikowi) od orzeczenia sądu w danej sprawie powinien rozstrzygać w każdym przypadku charakter rozstrzygnięcia sądu (uzależniony od faktycznej podstawy sporu). Taka praktyka stwarza jasność co do dalszych środków prawnych przysługujących zainteresowanym stronom (uczestnikom postępowania), a tym samym transparentność drogi realizacji i ochrony gwarantowanych w Konstytucji RP praw podmiotowych – nawet w wypadku ewentualnej niedoskonałości niższej rangi przepisów kształtujących system ochrony prawnej.

Przesądza to zarazem, że do rozstrzygnięcia sądu oddalającego powództwo o ustalenie, o którym mowa w art. 189 k.p.c., zapadłego w postępowaniu nieprocesowym (w postępowaniu działowym), wbrew stanowisku Skarżącej, nie

może mieć zastosowania instytucja zmiany prawomocnego postanowienia, uregulowana w art. 523 k.p.c.

Dzieje się tak dlatego, że w postępowaniu nieprocesowym w sposób specyficzny kształtuje się obowiązywanie zasady powagi rzeczy osądzonej. W postępowaniu nieprocesowym, inaczej niż w procesie, związanie prawomocnym postanowieniem co do istoty sprawy zależy bowiem od charakteru orzeczenia. W wypadku postanowień uwzględniających żądanie (pozytywnych, sankcjonujących, ustalających, kształtujących) związanie ma charakter bezwzględny, chyba że przepis szczególny dopuszcza uchylenie lub zmianę orzeczenia. Postanowienia oddalające żądanie sąd może natomiast zmienić zawsze, jeżeli zajdą zmiany okoliczności sprawy po uprawomocnieniu się tego postanowienia (art. 523 zdanie drugie k.p.c.). Oznacza to, że prawomocne postanowienie wydane w postępowaniu nieprocesowym oddalające wniosek korzysta z powagi rzeczy osądzonej tylko, gdy nie ulegną zmianie okoliczności sprawy i nie znajdują zastosowania żadne przepisy szczególne (art. 366 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.; zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 11 stycznia 2019 r., V CSK 545/17). Z zestawienia art. 523 k.p.c. z art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. wynika więc, że wydane w postępowaniu nieprocesowym postanowienie oddalające wniosek może być przez sąd zmienione, jeżeli tylko doszło do zmiany okoliczności sprawy, a z chwilą zmiany okoliczności sprawy ustaje powaga rzeczy osądzonej takiego postanowienia (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 27 października 2016 r., V CSK 470/16). Pojawienie się nowych okoliczności powoduje bowiem, że nie ma przeszkód do zmiany wcześniej wydanego postanowienia oddalającego wniosek (jest to tzw. *causa superveniens* – por. wyrok Sądu Najwyższego z 25 września 2002 r., I CKN 1133/00).

Jeśli zaś chodzi o postępowanie procesowe, to z chwilą uprawomocnienia się każdego wyroku (zarówno uwzględniającego, jak i oddalającego powództwo) dochodzi do prekluzji materiału faktycznego sprawy, w której wyrok został wydany. Oznacza to, że jeżeli określone okoliczności i oparte na nich zarzuty lub wpływające z nich wnioski istniały i dały się sformułować w chwili zamknięcia rozprawy, lecz strona skutecznie ich nie podniosła lub nie przytoczyła, a w związku z tym nawet nie zostały spożytkowane przez sąd przy wydaniu wyroku, podlegają

prekluzji, czyli wykluczającemu działaniu prawomocności oraz powagi rzeczy osądzonej. Skutek ten jest niezależny od tego, czy strona ponosi winę zaniechania przytoczenia określonych okoliczności lub podniesienia właściwych zarzutów (zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 15 listopada 2012 r., V CSK 541/11; 16 maja 2013 r., IV CSK 624/12; uchwały Sądu Najwyższego z: 21 lipca 2010 r., III CZP 47/10; 2 lutego 2011 r., III CZP 128/10). Strona zatem w kolejnym procesie nie może powoływać się na nieujawnione w poprzednim postępowaniu fakty i dowody jako *causa superveniens* (zob. M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16)*, LEX/el. 2022, art. 366).

W konsekwencji należało uznać, że choć prawomocne postanowienie, na podstawie którego oddalono apelację Wnioskodawczyni od wydanego rozstrzygnięcia oddalającego sformułowane przez nią powództwo o ustalenie nieważności ewentualnie bezskuteczności umowy zbycia udziałów, zostało wydane w postępowaniu nieprocesowym (w postępowaniu o podział majątku wspólnego), to jednak orzeczenie to cechuje się bezwzględną mocą wiążącą, a to z uwagi na fakt, że przedmiotem tego orzeczenia było roszczenie o ustalenie, tj. roszczenie o wyłącznie procesowym charakterze. W tej sytuacji nie mogło ono zostać wzruszone w trybie art. 523 k.p.c., który to przepis może mieć zastosowanie jedynie do wydanych w toku postępowania nieprocesowego prawomocnych postanowień co do istoty sprawy oddalających wniosek, tj. prawomocnych postanowień o względnej mocy wiążącej.

W kontekście powyższego nie mogły również odnieść zamierzonego rezultatu zarzuty kasacyjne naruszenia art. 567 § 1 i 3, art. 688, art. 618 § 2, art. 684 k.p.c. i art. 46 k.r.o. odwołujące się do kwestii rozpoznania roszczenia o ustalenie w postępowaniu o podział majątku wspólnego.

Odnosząc się do kwestii pozbawienia Skarżącej możliwości obrony jej praw, należy wskazać, że samo oddalenie powództwa o ustalenie nie pozbawia powoda (w tym przypadku Wnioskodawczyni) możliwości ponownego wytoczenia pozwu, jeżeli wskutek zmiany okoliczności faktycznych interes ten powstanie lub żądanie będzie zasadne (zob. P. Telenga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, art. 189).

Na marginesie należy też dodać, że podniesiona przez Wnioskodawczynię we wniosku złożonym w trybie art. 523 k.p.c. okoliczność pozorności umowy zbycia udziałów, także w aspekcie nie uiszczenia całości ceny nabycia, była już analizowana przez Sąd Rejonowy w Myślenicach w uzasadnieniu postanowienia częściowego z 30 lipca 2014 r., I Ns 312/09.

Wreszcie, nie miał usprawiedliwionych podstaw zarzut naruszenia art. 520 § 1-3 k.p.c. przez nadmierne obciążenie Wnioskodawczynie obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania.

W judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, że w postępowaniu o podział majątku z reguły nie występuje pomiędzy zainteresowanymi sprzeczność interesów, gdyż jego wynik prowadzi zgodnie z interesem uczestników do wyjścia ze wspólności składników majątkowych, a przyznanie ich na wyłączną własność następuje z wyrównaniem udziałów dopłatami. W postępowaniach działowych sam fakt zgłoszenia przez uczestników odmiennych wniosków co do sposobu tego zniesienia nie powoduje więc powstania sprzeczności interesów, gdyż na gruncie art. 520 § 2 k.p.c. omawiana przesłanka nie jest związana ze stanowiskiem zajęтым przez zainteresowanych w sprawie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 lutego 2012 r., I CZ 133/11).

Należy jednak zwrócić uwagę, że w analizowanej sprawie taka sprzeczność wyjątkowo istniała, co uzasadniało zasądzenie od Wnioskodawczynie (której wniosek złożony w trybie art. 523 k.p.c. został oddalony) na rzecz Uczestników zwrotu kosztów. Postępowanie w niniejszej sprawie nie było bowiem standardowym postępowaniem o podział majątku, lecz dotyczyło kwestii zasadniczej, a mianowicie dopuszczalności wniosku o zmianę prawomocnego postanowienia – wydanego w ramach postępowania nieprocesowego – oddalającego procesowe roszczenie o ustalenie.

Wymaga jednocześnie podkreślenia, że w trybie nieprocesowym dopuszczalne jest orzekanie o kosztach postępowania w ten sposób, że zostaną one stosunkowo rozdzielone, albo jedna ze stron zostanie nimi obciążona (art. 520 § 2 i 3 k.p.c.). W świetle art. 520 § 2 i 3 k.p.c. sąd ma możliwość oceny, czy rodzaj sprawy, jej okoliczności, wątpliwość występujących w niej zagadnień prawnych czyniły i w jakim zakresie nie trafność, lub nawet oczywistą niesłuszność stanowiska

któregoś z uczestników w tym sensie „przegrywającego sprawę” i w zależności od tej oceny odmówić zasądzenia, albo zasądzić zwrot kosztów. Rozwiązanie to jest elastyczne i uwzględnia różnorodność spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 5 grudnia 2012 r., I CZ 148/12).

Z powyższych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., orzekł jak w punkcie 1. sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 520 § 2 k.p.c. w zw. z § 4 ust. 1 pkt 8 w zw. § 2 pkt 6 w zw. z § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (tekst jedn. Dz.U. 2018, poz. 265).

[as]

M.M.